25/09/2019

Τριάντα τρία χρόνια από την πρώτη αυτοψία στο σπήλαιο της Θεόπετρας

/ Παιδεία και Πολιτισμός

«Ναι, αισθάνομαι πολύ τυχερή. Αλλά αν δεν έσπευδα τότε στο σπήλαιο και αν δεν ξεκινούσα μια πολύ δύσκολη ανασκαφή χωρίς τεχνική υποδομή δεν θα υπήρχε αυτή η τύχη. Άλλωστε αυτός είναι και ο λόγος που δεν ανασκάφηκε νωρίτερα από παλιότερους συναδέλφους αν και ήταν γνωστό το σπήλαιο. Η προσπάθεια ήταν σχεδόν παράτολμη. Με τη σημερινή εμπειρία μου δεν θα το τολμούσα».

Αυτά μεταξύ άλλων τονίζει σε συνέντευξη στο Αθηναϊκό – Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων η Νίνα Κυπαρίσση-Αποστολίκα, Δρ. Προϊστορικής Αρχαιολογίας, διευθύντρια των ανασκαφών του Σπηλαίου Θεόπετρας και επίτιμη διευθύντρια της Εφορείας Παλαιοανθρωπολογίας και Σπηλαιολογίας του ΥΠΠΟ, με αφορμή τη συμπλήρωση στις 3 Οκτωβρίου, 33 χρόνων από την πρώτη αυτοψία στο σπήλαιο της Θεόπετρας στον Δήμο Καλαμπάκας, στο οποίο οι πρώτοι ένοικοι εγκαταστάθηκαν τουλάχιστον 130.000 χρόνια πριν από σήμερα.

Στις 3 Οκτωβρίου συμπληρώνονται 33 χρόνια από την πρώτη αυτοψία που είχατε κάνει στο σπήλαιο της Θεόπετρας. Τόσα χρόνια αφιερώθηκαν ως τώρα στην έρευνα και στην ανάδειξή του… Μπορείτε να μας πείτε για εκείνη την πρώτη μέρα;

«Για πρώτη φορά στο σπήλαιο πήγαμε πράγματι τον Οκτώβριο του 1986, μόλις λίγους μήνες αφότου είχα μετατεθεί από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Λάρισας στην Εφορεία Παλαιοανθρωπολογίας και Σπηλαιολογίας στην Αθήνα. Εκκρεμούσε τότε ένα αίτημα για επίσκεψη σε σπήλαιο της Θεόπετρας. Ως θεσσαλή εννοείται ότι το έβαλα σε προτεραιότητα. Δεν υπήρχε φυσικά ανοιγμένος δρόμος τότε, μόνο ένα μικρό μονοπάτι το οποίο ακολουθήσαμε. ΄Ηταν μαζί μου ακόμη τρεις συνάδελφοι της ίδιας υπηρεσίας και μας συνόδευσε ο τότε πρόεδρος της κοινότητας Αχιλλέας Καραμίντζιος».

Αισθάνεστε τυχερή που σας δόθηκε αυτή η ευκαιρία, να κάνετε τις ανασκαφές στο σπήλαιο της Θεόπετρας;

«Ναι, αισθάνομαι πολύ τυχερή. Αλλά αν δεν έσπευδα τότε στο σπήλαιο και αν δεν ξεκινούσα μια πολύ δύσκολη ανασκαφή χωρίς τεχνική υποδομή δεν θα υπήρχε αυτή η τύχη. Άλλωστε αυτός είναι και ο λόγος που δεν ανασκάφηκε νωρίτερα από παλιότερους συναδέλφους αν και ήταν γνωστό το σπήλαιο. Η προσπάθεια ήταν σχεδόν παράτολμη. Με τη σημερινή εμπειρία μου δεν θα το τολμούσα. Αλλά υπήρχε ο ενθουσιασμός της νεότητας και η υποστήριξη της υπηρεσίας μου και όλου του υπουργείου Πολιτισμού. Τα πρώτα κυρίως χρόνια εργαστήκαμε όλοι οι συνεργάτες και οι εργάτες που δούλευαν μαζί μας πολύ σκληρά κουβαλώντας στα χέρια μέσα από το μικρό μονοπάτι γεννήτρια για τον φωτισμό, νερά, χώματα και κεραμική για πλύσιμο μελέτη και αναλύσεις. Καμία σχέση με μια ανασκαφή σε ανοιχτό χώρο, όπου όλος ο εξοπλισμός φτάνει συνήθως δίπλα στη θέση. Το αποτέλεσμα όμως δικαίωσε εκείνους τους κόπους γιατί είχαμε την τύχη να βρούμε ουσιαστικά τους πρώτους ανθρώπους που έζησαν στη Θεσσαλία».

Οι εξειδικευμένες μελέτες και αναλύσεις που μεσολαβήσαν και παρουσιάστηκαν σε δεκάδες συνέδρια, επιβεβαίωσαν τη σπουδαιότητα αυτής της ανασκαφής για την προϊστορία του ελλαδικού χώρου. Σήμερα μετά από τόσα χρόνια μπορείτε να αναφερθείτε συνοπτικά στα αποτελέσματα της έρευνας; Μπορούμε να μιλάμε για μια προϊστορία 130.000 χρόνων; Τα ευρήματα αυτά είναι μοναδικά στον ελλαδικό χώρο και εξαιρετικά σπάνια σε παγκόσμια κλίμακα;

«Στο σπήλαιο της Θεόπετρας οι πρώτοι ένοικοι εγκαταστάθηκαν τουλάχιστον 130.000 χρόνια πριν από σήμερα και η παρουσία ανθρώπων σε αυτό διήρκεσε, πιθανόν με διαλείμματα, μέχρι περίπου το τέλος της Νεολιθικής περιόδου γύρω

στα 4.000 χρόνια πΧ. Το κλίμα σε όλες αυτές τις χιλιετίες άλλαξε επανειλημμένως, άλλοτε θερμό και υγρό και άλλοτε πολύ ψυχρό και οι εναλλαγές αυτές του κλίματος έχουν αποτυπωθεί στις επιχώσεις του σπηλαίου. Ανάλογα με το κλίμα, ο πληθυσμός άλλοτε αυξανόταν και άλλοτε μειωνόταν δραματικά μέσα σε αυτό. Ομοίως, τα ζώα που ζούσαν και αποτελούσαν και αντικείμενο κυνηγιού για την επιβίωση του πληθυσμού, προσαρμόζονταν στο κλίμα και άλλαζαν αναλόγως τα είδη που επιβίωναν και αυτό το βρίσκουμε στα κατάλοιπα των οστών τους. Ανάμεσα στα ψυχρά διαστήματα υπήρξαν και θερμά διαλείμματα. Γύρω στα 60.000 χρόνια πριν από σήμερα υπήρξε ένα τέτοιο θερμό επεισόδιο, και σε αυτόν τον ορίζοντα έχουν εντοπιστεί πολλές εστίες φωτιάς που δείχνουν και έντονη χρήση του σπηλαίου και που διατηρούνται ορατές στη θέση εύρεσής τους. Ήμασταν ιδιαίτερα τυχεροί ότι, εκτός από τα αντικείμενα που δημιούργησε ο άνθρωπος ανά τις χιλιετίες και βρέθηκαν μέσα στο σπήλαιο, βρέθηκαν και κατάλοιπα ανθρώπινων σκελετών διαφόρων περιόδων (δύο ταφές της Ανώτερης Παλαιολιθικής, περίπου 14.000 χρόνια πΧ και τρεις της Μεσολιθικής, περίπου 7500-7.000 πΧ) που επιβεβαιώνουν την ανθρώπινη παρουσία στο σπήλαιο αλλά μας δείχνουν και τις περί θανάτου δοξασίες τους. Ιδιαίτερης σημασίας και πολύ σπάνια παγκοσμίως είναι τα αποτυπώματα ανθρώπινων πελμάτων που βρέθηκαν στο βαθύτερο καμένο στρώμα που χρονολογείται περίπου στα 130.000 πριν. Η τελευταία περίοδος χρήσης του σπηλαίου είναι η Νεολιθική (περίπου 6.500-4.000 πΧ), όταν πλέον είχαν αρχίσει ήδη να δημιουργούνται και πολλοί υπαίθριοι οικισμοί στην πεδιάδα της Θεσσαλίας. Το σπήλαιο ίσως είχε έναν ιδιαίτερο ρόλο στη νεολιθική κοινωνία και προς το τέλος της περιόδου εμφανίζονται σε αυτό αντικείμενα προερχόμενα από μεγάλες αποστάσεις, από τα Βαλκάνια, ως αποτέλεσμα ανταλλαγών ευρείας κλίμακας, και ίσως τότε το σπήλαιο της Θεόπετρας αποτέλεσε έναν συμβολικό προορισμό και φαίνεται πως εγκαταλείφθηκε ως τόπος σταθερής διαμονής.

Τα προαναφερθέντα ευρήματα καθιστούν το σπήλαιο της Θεόπετρας ξεχωριστό για τα έως πρόσφατα γνωστά δεδομένα της θεσσαλικής προϊστορίας, αλλά φαίνεται ότι αυτό ισχύει και για τον ευρύτερο ελλαδικό χώρο: τα σπήλαια με ανάλογες χρονικές περιόδους χρήσης είναι ακόμη ελάχιστα στη χώρα μας και αποκαλύπτονται σιγά -σιγά τα τελευταία χρόνια. Το εντελώς ξεχωριστό στην περίπτωση της Θεόπετρας είναι το μεγάλο εύρος των επιχώσεών της που καλύπτουν τη Μέση και την Ανώτερη Παλαιολιθική, τη Μεσολιθική, για πρώτη φορά στη Θεσσαλία, που σφραγίζεται από τη Νεολιθική, από την οποία και φαινόταν να άρχιζε, πριν τις ανασκαφές της Θεόπετρας, η προϊστορία της Θεσσαλίας. Τα υπόλοιπα γνωστά έως σήμερα σπήλαια καλύπτουν συνήθως μέρος αυτών των πολιτισμικών περιόδων».

Κατά τη διάρκεια όλων αυτών των χιλιετιών χρήσης του σπηλαίου από τον άνθρωπο είναι πολύ πιθανό ότι άλλαξε και ο ανθρώπινος τύπος που ζούσε στην

περιοχή; Πόσο σημαντική ήταν η αλλαγή του κλίματος;

«Οπωσδήποτε, όπως ανέφερα ήδη, ήταν ιδιαίτερη τύχη ότι βρέθηκαν στο σπήλαιο σκελετικά και ταφικά κατάλοιπα. Μία ταφή μεσολιθικής περιόδου μάς ήταν γνωστή από το σπήλαιο του Φράγχθι στην Αργολίδα, ενώ της Παλαιολιθικής περιόδου δεν είναι γνωστές ταφές από άλλες θέσεις στον ελλαδικό χώρο. Όλες οι ταφές στη Θεόπετρα ανήκουν στον σύγχρονο τύπο ανθρώπου (Homo Sapiens sapiens), αλλά ιδιαίτερα το ένα παλαιολιθικό κρανίο που σώζεται σε καλή κατάσταση δείχνει αρχαϊκά χαρακτηριστικά του ίδιου σύγχρονου ανθρώπινου τύπου. Από τη Μέση Παλαιολιθική περίοδο δυστυχώς δεν έχουν βρεθεί σκελετικά κατάλοιπα στο σπήλαιο, αν και έχουν βρεθεί αποτυπώματα ανθρώπινων πελμάτων και τα δημιουργήματα του ανθρώπου αυτής της περιόδου, που αποτελεί και την κυριότερη φάση χρήσης του σπηλαίου. Μια χαρακτηριστική διαφορά στους Neanderthal, που πιθανότατα ζούσαν αυτή την περίοδο, ήταν τα προτεταμένα υπερόφρυα τόξα. Αν κρίνουμε πάντως από τα λίθινα εργαλεία που δημιούργησαν, αυτά δείχνουν ένα εξελιγμένο μυαλό που κατασκευάζει εργαλεία με συγκεκριμένες τεχνικές και για συγκεκριμένο στόχο. Σίγουρα είχαν μια στοιχειώδη κοινωνική οργάνωση, κυνηγούσαν, άναβαν φωτιές για να ζεσταθούν αλλά και να ψήσουν τα σφάγιά τους και λίγο αργότερα, κατά την Ανώτερη Παλαιολιθική, περίπου μετά τα 40.000 χρόνια πριν από σήμερα, έθαβαν τους νεκρούς τους και αργότερα έκαναν και αυτοδιακόσμηση με επιλεγμένα φυσικά στοιχεία (δόντια ζώων, κογχύλια κλπ). ΄Ολη αυτή την εξέλιξη την παρατηρεί κανείς καθώς αλλάζουν οι χρονολογικές περίοδοι. Αν πούμε δε για τη Νεολιθική, εκεί οι διαφορές με τη σημερινή εποχή έχουν μειωθεί πολύ, σχεδόν ζούσαν όπως ζούσαν οι άνθρωποι λίγες γενιές πριν στις αγροτικές περιοχές της χώρας μας. Ακόμη και στον ίδιο ανθρώπινο τύπο, τον Homo Sapiens sapiens, στον οποίο ανήκουμε κι εμείς σήμερα, υπάρχει εξέλιξη που καθορίζεται από τις κλιματικές αλλαγές και τα νέα επιτεύγματα».

Τι θα θέλατε να προσθέσετε στα παραπάνω;

«Ότι είμαι ευγνώμων σε όλους τους συνεργάτες μου που συνέβαλαν με οποιοδήποτε τρόπο σε αυτή την έρευνα, σε όλους τους προέδρους, δημάρχους, νομάρχες της περιοχής, στο υπουργείο Πολιτισμού και στην οικογένειά μου από την οποία θυσίαζα πολύτιμο χρόνο. ΄Όπως ξέρετε, μετά την ανάδειξη του σπηλαίου δημιουργήσαμε το Κέντρο Τεκμηρίωσης και Εκπαίδευσης Σπηλαίου Θεόπετρας (Μουσείο) στο οποίο εκτίθενται ευρήματα του σπηλαίου, αλλά μπορεί επίσης ο επισκέπτης να παρακολουθήσει την εξέλιξη του προϊστορικού ανθρώπου, τα ζώα που συνυπήρχαν, τις τροφές που μάζευε για να επιβιώσει, αλλά και τις κλιματικές αλλαγές και πώς εντέλει μια ανασκαφή μετατρέπεται σε έκθεμα.

Στο μυαλό μου τα τελευταία χρόνια κυοφορείται μια ιδέα περαιτέρω ανάδειξης

των ευρημάτων του σπηλαίου, που θα συμβάλει και στην ανάδειξη της περιοχής ως προ-ϊστορικού τοπίου και τόπου επιλογής των πρωιμότερων ανθρώπων της Θεσσαλίας. Αλλά αυτή θα την γνωστοποιήσω πρώτα στις Αρχές της περιοχής και της Περιφέρειας και ελπίζω ότι θα έχουμε την ευκαιρία να μιλήσουμε αργότερα γι' αυτό. Σας ευχαριστώ πολύ για τις ερωτήσεις και για το ενδιαφέρον σας όλα τα χρόνια».

Πηγή: Zougla, με πληροφορίες από ΑΠΕ – ΜΠΕ